

Н.В. Добіжа, канд. екон. наук, доцент
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

У статті зосереджено увагу на особливостях формування та функціонування ринку сільськогосподарської техніки. Розкрито зміст поняття «ринок», «ринок сільськогосподарської техніки» й відображено сучасні погляди на процес його функціонування. Визначено та обґрунтовано передумови формування ринку сільськогосподарської техніки в Україні. Досліджено питання відродження і розвитку сільськогосподарського машинобудування. Доведено, що формування ринку сільськогосподарської техніки потребує урахування всезростаючої ролі науково-технічного прогресу. Визначено, що інноваційна спрямованість сучасного розвитку аграрного сектору базується на знаннях, дослідженнях, розробках світового рівня, що потребує вжиття невідкладних заходів з трансформації наявного механізму технічного забезпечення на новий, що зорієнтований на модернізацію, переоснащення та забезпечення аграрного виробництва високоякісною, сучасною, ефективною сільськогосподарською технікою.

Ключові слова: ринок, ринок сільськогосподарської техніки, матеріально-технічна база, сільське господарство, науково-технічний прогрес, інновації.

Постановка проблеми. Економічний розвиток високоєфективного сільського господарства вимагає високого рівня розвитку матеріально-технічної бази та використання наявних ресурсів, які є обов'язковими елементами будь-якого виробничого процесу. Кількісне та якісне зменшення МТП призвело до збільшення навантаження на техніку (у порівнянні з 1991 р. – більше ніж у 2 рази) у розрахунку на одиницю площі ріллі. Так, на 1000 га посівних площ припадає 4 од. комбайнів (при цьому у Канаді – 7,6; Італії та Великобританії – 13; Нідерландах – 15; Франції і США – 19; Німеччині – 28) та 9 од. тракторів (у Польщі – 93,3; Німеччині

– 87,4; Франції – 68,7; Великобританії – 84,7) [1, с.230]. Така ситуація об'єктивно вимагає розробки та обґрунтування пропозицій щодо поліпшення ситуації у сфері технічного забезпечення виробничих процесів у сільськогосподарському виробництві на основі удосконалення ринкових важелів та механізмів. Цей процес, як показує світова практика, виступає одним з чинників економічного зростання і умовою успішного входження в ринкову економіку. Потреба у досягненні відповідності ринковим запитам зумовлює актуальність проведення дослідження питання обґрунтування передумов формування ринку сільськогосподарської техніки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню забезпечення умов формування ринкових відносин та ринку техніки, зокрема, присвятили свої наукові праці: Кирилов Ю.Є., Мальчик М.В., Мочерний С.В., Навроцький Я.Ф., Попко О.В., Сарібекян М.С., Скоцик В.Є., Шобанін В.С. та ін. Проте, незважаючи на високий науковий рівень робіт, окремі аспекти окресленої проблеми залишаються недостатньо вивченими, виникає потреба дослідження не тільки кількісного насичення ринку техніки, але перш за все якісної основи взаємодії виробників з ринковим середовищем.

Метою статті є визначення та обґрунтування передумов формування ринку сільськогосподарської техніки в Україні. Завдання дослідження включають: розкриття змісту поняття «ринку» та визначення сучасних поглядів на процес його формування; обґрунтування передумов формування ринку сільськогосподарської техніки та визначення напрямів його формування для підвищення рівня технічного оснащення вітчизняних аграрних товаровиробників на засадах інноваційної спрямованості сучасного розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше поняття ринку було обґрунтовано А. Смітом, що трактував його, як процес обміну товарів та вважав, що ринкові засади найліпше можуть впливати на економіку, стимулюючи її розвиток [2].

В економічній науці умови формування та функціонування ринку перебувають в центрі наукової дискусії вже протягом більш ніж двох століть, не знаходячи єдиної думки щодо визначення, зважаючи на застосування різноманітних підходів та поглядів на його процесно-функціональну сутність.

Так, з економічної точки зору, ринок слід вважати середовищем у якому відбуваються економічні процеси, що реалізуються різними економічними суб'єктами з приводу купівлі, продажу, надання позик,

інвестування, тощо. Ринок – це сукупність існуючих і потенційних покупців товару [3]. Маркетинговий підхід вносить певну диференціацію в його суб'єктне наповнення, зокрема продавців пропонується вважати представниками виробничої сфери, а покупців – представниками ринку.

Ринок – система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюється на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача [4].

Слушною є думка Навроцького Я. Ф. про те, що в сучасних умовах розвитку економіки виникла необхідність відокремлення від загального поняття «ринку» конкретизованого поняття «ринку сільськогосподарської техніки», що має свої особливості становлення й розвитку. *Ринок сільськогосподарської техніки слід трактувати, як сукупність взаємовідносин між виробниками, продавцями (дилерами), фінансовими установами, державою, з одного боку, й покупцями – з іншого, з приводу купівлі, експлуатації та ремонту сільськогосподарської техніки для одержання максимального економічного ефекту всіма суб'єктами відносин* [5, с.49].

Досягнення максимального економічного ефекту всіма суб'єктами ринкових відносин можливе лише за умови конкурентоспроможного аграрного виробництва. Конкурентоспроможне аграрне виробництво вимагає відповідних техніко-технологічних умов для створення інноваційної продукції, що у свою чергу потребує впровадження інноваційного механізму на основі формування нової системи знань, втілених у виробничих процесах зі створення техніки, освоєнні технологій, застосуванні нових знарядь праці та інше.

До основних факторів, що сповільнюють впровадження інноваційних технологій належать: падіння виробництва сільськогосподарської продукції, детехнологізація і деіндустріалізація аграрного сектору; сировинний характер українського експорту сільськогосподарської продукції; низький рівень затребуваності результатів аграрної науки сільськогосподарським виробництвом, занедбаність системи профтехнічної освіти, яка б забезпечила село кваліфікованою робочою силою; наміри потенційних інвесторів та байдужість українських підприємств до власної землі; скуповування прав засновників сільськогосподарських підприємств, що призводить до відчуження значної кількості угідь із сільськогосподарського виробництва;

недоступність кредитних ресурсів для придбання сучасної матеріальної бази [6, с.85].

У нинішніх умовах диференціація сільськогосподарських підприємств за рівнем купівельної спроможності вимагає їх поділу за рівнем технічної забезпечення, що у свою чергу передбачає формування трьох сегментів ринку техніки. Для першого сегменту доцільно запропонувати техніку, яка не поступається за якістю перед зарубіжними аналогами, але відрізняється від них нижчою ціною; для другого сегменту необхідна більш дешева техніка задовільної якості; для підприємств третього сегменту можливо придбати техніку лише із вторинного ринку. Окрім того, в умовах, що склалися, первинний і вторинний ринки сільськогосподарської техніки повинні формуватися насамперед за рахунок модернізації та подовження експлуатаційного терміну [7, с.13]. Проведення модернізації технічних засобів дозволить суттєво збільшити термін їх експлуатації при порівняно невеликих витратах коштів, праці та елементів матеріально-ресурсної бази підприємств.

Зважаючи на складні фінансові умови функціонування багатьох сільськогосподарських підприємств нову техніку мають змогу купувати лише економічно потужні підприємства. Більшість середніх за розміром товаровиробників змушені купувати використовувану раніше сільськогосподарську техніку. На ринок сільськогосподарської техніки України значна її кількість надходить з вторинного ринку Європи, що є морально застарілою і досить часто не придатна для реалізації програми інноваційного розвитку аграрного сектору, не сприяє зниженню ресурсоемності сільськогосподарської продукції, підвищенню рентабельності її виробництва і подоланню кризових явищ в аграрній сфері. Розвиток внутрішнього вторинного ринку в країні дозволить вирішити такі завдання: продовження термінів служби машин і підвищення ефективності використання наявної техніки; забезпечення технікою економічно слабких і середніх господарств з мінімальними витратами; збереження парку машин і підвищення технічного потенціалу господарств.

Провідна роль у формуванні ринку сільськогосподарської техніки належить її виробнику, оскільки саме ним створюється об'єкт ринкових відносин на основі якого формуються подальші взаємозв'язки.

Галузь сільськогосподарського машинобудування України розвивається уповільнено, з ознаками стагнації та депресії. Привабливість її для інвесторів, особливо іноземних, невисока. Мобілізувати внутрішні

резерви, підприємства доклали значних зусиль до модернізації існуючої, створення й освоєння виробництва нової техніки. До реформування економіки в Україні виготовлялося менше 30% номенклатури техніки, необхідної для механізації виробництва продукції. При цьому сільське господарство України придбавало щорічно 50-53 тис. тракторів, 9-10 тис. зернозбиральних, 2-2,1 тис. бурякозбиральних, 3,5-4 тис. кормозбиральних комбайнів, десятки тисяч одиниць сільськогосподарської техніки. Нині ситуація дещо змінилася: модернізовано та освоєно виробництво понад 500 найменувань технічних засобів, які раніше в Україні не виготовлялися [8].

Відродження і розвиток сільськогосподарського машинобудування може відбуватися за такими варіантами [9].

Згідно першого варіанту (песимістичного) передбачається, що виробничі потужності залишаються в незадовільному стані. Інвестиційна активність у галузі – вкрай низька. Вітчизняна техніка має низьку конкурентоспроможність. Ринок відкритий для імпорту сільськогосподарських машин. Вітчизняні виробники не мають підтримки з боку держави. Саме ця модель сьогодні характерна для України, де частка імпорту в структурі продаж сільськогосподарської техніки становить близько 70%. Через це значні фінансові ресурси осідають на рахунках зарубіжних фірм, сотні тисяч працівників машинобудування залишаються без роботи.

Другий (раціоналістичний) – внутрішній ринок захищений. Вітчизняна техніка характеризується високим рівнем наукоємності і забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції в достатніх обсягах за сучасними технологіями. Цей варіант забезпечить продовольчу безпеку і поліпшення соціально-економічної ситуації в державі. Частка вітчизняної техніки на внутрішньому ринку в структурі продаж становитиме не менше 70 %. Галузь забезпечуватиме значні надходження до бюджету та соціальних фондів. Аграрний сектор не залежатиме від імпорту техніки і запасних частин. Такий варіант є прийнятним на близьку перспективу для України, проте його реалізація неможлива без підтримки держави і залучення сучасних досягнень науково-технічного прогресу та значних інвестицій для модернізації підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Третій (оптимістичний) – експортно-орієнтований варіант, за якого відбувається інноваційний розвиток галузі сільськогосподарського машинобудування. За цього варіанта ринок сільськогосподарської техніки

регулюється державою. Вітчизняні виробники забезпечують виробництво конкурентоздатної техніки нового покоління і мають суттєві переваги на ринку, імпорт в структурі продаж займає не більше 30%. Техніка вітчизняного виробництва має високий технічний рівень і користується попитом на зовнішніх ринках. Така модель є найбільш привабливою для економіки України, але перехід до неї може бути здійснений на другому етапі виконання Програми, коли в галузі будуть створені виробничі потужності і набуто досвід створення та виробництва наукоємної продукції, підготовлені відповідні кадри.

Тому на першому етапі виконання Програми більш реальним є другий варіант розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, який рекомендується для реалізації [9].

Для ефективного функціонування ринку сільськогосподарського машинобудування необхідна державна підтримка, яка буде спрямована на [10]:

- розробку ефективної Державної програми розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування, що відповідатиме сучасним реаліям;

- створення комплексної програми інноваційного розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування;

- подолання технологічного та інноваційного відставання вітчизняного сільгоспмашинобудування від світового шляхом оновлення технологічного устаткування підприємств за допомогою державного фінансування;

- здійснення нагляду за технічним станом сільськогосподарської техніки, створення і ведення її єдиного електронного реєстру;

- випробування та сертифікації нових технічних засобів, контролю їх якості, відповідності сучасним вимогам;

- сприяння взаємодії підприємств агропромислового комплексу з науко-дослідними установами.

Шебанін В.С. наголошує на тому, що досягнення науково-технічного прогресу в сучасних умовах стають основним засобом зростання і розвитку економіки країни у довгостроковій перспективі. Надзвичайної актуальності набуває пошук нових технологій, здатних забезпечити підвищення ефективності функціонування аграрної галузі в умовах збіднення природних ресурсів [11, с.21]. Нині постійне впровадження наукових розробок, новітніх технологій у виробництво може забезпечити

підприємствам економію ресурсів, економічне зростання, що є особливо важливим в умовах ринку.

Висновки. Визначальним механізмом формування сучасного ринку сільськогосподарської техніки є інноваційний, що своїм впливом надає можливість для розвитку та взаємодії науки і техніки та здійснює стимулювання процесу впровадження наукових досягнень у техніко-технологічній сфері агропромислового комплексу.

Відтак, формування ринку сільськогосподарської техніки потребує урахування всезростаючої ролі науково-технічного прогресу. Інноваційна спрямованість сучасного розвитку аграрного сектору базується на знаннях, дослідженнях, розробках світового рівня, що потребує вжиття невідкладних заходів з трансформації наявного механізму технічного забезпечення на новий, що зорієнтований на модернізацію, переоснащення та забезпечення аграрного виробництва високоякісною, сучасною, ефективною сільськогосподарською технікою.

Вважаємо, що саме долученість інноваційного механізму формування ринку сільськогосподарської техніки сприятиме інноваційному розвитку агропромислового комплексу України.

Бібліографічний список: 1. Скоцик В.Є. Проблеми відтворення технічних засобів, як основи інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції. Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2013. – № 4 [21]. – С. 229-233. 2. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов М.: Наука, 1993. – 129 с. 3. Котлер Ф. Маркетинг от А до Я:80 концепций, которые должен знать каждый менеджер: Перю с англ. М.: Альпина Паблшерз, 2010. – 211 с. 4. Економічний словник-довідник: за ред. д-ра екон. наук, проф. С.В. Мочерного. К.: Феміна, 1995. С. 281-282. 5. Навроцький Я.Ф. Теоретичні та практичні засади формування ринку сільськогосподарської техніки // Економіка АПК. – 2016. – № 10. – С. 47-51. 6. Кирилов Ю.Є. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки // Scientific Journal «ScienceRise», 2015. – № 3/3(8). – С. 82-87. 7. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні засади формування інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарської техніки України. – Агросвіт, 2018. – № 14. – С. 8-15. Мальчик М.В., Попко О.В. Маркетингові дослідження стану та перспектив розвитку ринку сільськогосподарської техніки України. Вісник економічної науки України

2016. – № 2. – С. 126-129. 9. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу до 2020 року. URL. <http://minagro.gov.ua/node/4009>. 10. Сарібекян М.С. Державна підтримка розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування в Україні. Право та інноваційне суспільство 2018. – № 1 (10). – С. 26-31. 11. Шибанін В.С. Наукове забезпечення інноваційного розвитку АПК як пріоритетний напрям діяльності аграрного університету // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 19-26.

Добижа Н.В. Предпосылки формирования рынка сельскохозяйственной техники в Украине. В статье сосредоточено внимание на особенностях формирования и функционирования рынка сельскохозяйственной техники. Раскрыто содержание понятия «рынок», «рынок сельскохозяйственной техники» и отражено современные взгляды на процесс его функционирования. Определены и обоснованы предпосылки формирования рынка сельскохозяйственной техники в Украине. Исследован вопрос возрождения и развития сельскохозяйственного машиностроения. Доказано, что формирование рынка сельскохозяйственной техники требует учета всевозрастающей роли научно-технического прогресса. Автором определено, что конкурентоспособное аграрное производство требует соответствующих технико-технологических условий для создания инновационной продукции в свою очередь требует внедрения инновационного механизма на основе формирования новой системы знаний, воплощенных в производственных процессах по созданию техники, освоении технологий, применении новых орудий труда и другие. Исследованы основные факторы, замедляющие внедрения инновационных технологий в аграрный сектор и направления государственной поддержки эффективного функционирования рынка сельскохозяйственного машиностроения.

Определено, что инновационная направленность современного развития аграрного сектора базируется на знаниях, исследованиях, разработках мирового уровня, что требует принятия неотложных мер по трансформации существующего механизма технического обеспечения на новый, что ориентирован на модернизацию, переоснащение и обеспечения аграрного производства высококачественной, современной, эффективной сельскохозяйственной техникой.

Ключевые слова: рынок, рынок сельскохозяйственной техники, материально-техническая база, сельское хозяйство, научно-технический прогресс, инновации.

Dobizha N.V. Prerequisites for the formation of the agricultural machinery market in Ukraine. The article focuses on the peculiarities of the formation and functioning of the agricultural machinery market. The content of the concept «market», «market of agricultural machinery» is revealed and contemporary views on the process of its functioning are reflected. The preconditions for the formation of the agricultural machinery market in Ukraine have been determined and grounded. The issue of the revival and development of agricultural machinery is researched. It is proved that the formation of the market of agricultural machinery needs to take into account the ever-increasing role of scientific and technological progress. The author determines that competitive agrarian production requires the corresponding technical and technological conditions for the creation of innovative products, which in turn requires the introduction of an innovative mechanism based on the formation of a new system of knowledge embodied in the production processes for the creation of technology, the development of technologies, the use of new tools and other. The main factors that slow down the introduction of innovative technologies into the agrarian sector and the directions of state support for the effective functioning of the agricultural machinery market are investigated.

It is determined that the innovative direction of the modern development of the agrarian sector is based on the knowledge, research, development of the world level, which requires urgent measures to transform the existing technical support mechanism into a new, oriented towards modernization, reequipment and provision of agrarian production with high-quality, modern, efficient agricultural machinery.

Key words: market, agricultural machinery market, material and technical base, agriculture, scientific and technological progress, innovations.

Стаття надійшла до редакції: 03.10.2018 р.